

La mirada legal

Ramon Arnó Torrades

Advocat i responsable del portal www.lafamiliadigital.es

L'entorn digital

Habitualment, quan ens volem referir a la tecnologia digital fem anar el terme *internet* de forma genèrica, però aquesta paraula només inclou la xarxa mundial creada a partir del projecte Arpanet als Estats Units cap als anys 1960 i, per tant, deixa fora altres actius com el maquinari i altres infraestructures que formen part del món digital.

És per això que s'ha anat fent habitual l'ús del terme *entorn digital*, ja que integra les tecnologies de la informació i la comunicació, com ara internet, però també les tecnologies i els dispositius mòbils i associats, així com les xarxes digitals, les seves infraestructures, les bases de dades, les aplicacions i els serveis.

De fet, una recomanació del 2018 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa s'hi refereix explícitament i assenjala que les polítiques en aquest àmbit requereixen una combinació de mesures públiques i privades, legals i voluntàries i que totes les parts interessades públiques i privades pertinents comparteixen la responsabilitat de garantir els drets de l'infant a l'entorn digital.

Per tant, ens referirem a l'entorn digital com a l'espai que, relacionat amb els menors de 18 anys, tant els pot empoderar com situar-los en una posició de vulnerabilitat, tota vegada que l'entorn digital no és un lloc sense riscos que hagi estat dissenyat des de l'origen per protegir els menors.

Aquest treball recull un dels temes presentats en la XIII Jornada Multidisciplinària de la Societat Catalana de Pediatria, que sota el títol «Salut digital en pediatria» va tenir lloc a Barcelona, a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i Balears, el 25 de novembre de 2023.

Correspondència

Ramon Arnó Torrades
Av. Blondel, 21-2. 25002 Lleida
rarno@lafamiliadigital.es

Treball rebut: 12.05.2024 - Treball acceptat: 26.06.2024

Arnó-Torrades R.
La mirada legal.
Pediatr Catalana. 2024;84(2):94-6.

El que sembla clar és que l'entorn digital és avui dia la font primordial d'experiència i coneixements dels menors, ja que entre altres coses els ofereix un lloc per assimilar coneixements i gaudir d'experiències lluny de la supervisió visible d'una autoritat adulta, i malgrat que a la vida real no és el mateix córrer un risc que patir un dany, de vegades és difícil establir un límit entre les activitats beneficioses i les que comporten riscos.

Els menors

Quan parlem de menors d'edat ens referim a tot ésser humà de menys de 18 anys, tal com assenjala l'article 1 de la Convenció sobre els Drets de l'Infant.

Els menors són ciutadans fràgils que estan en procés de desenvolupament i aprenentatge, fet que incideix en la seva capacitat limitada per identificar, avaluar i gestionar riscos i, sobretot, per donar la resposta adequada davant perills en l'ús de l'entorn digital.

Per tant, la primera constatació és que els menors no tenen, pel simple fet de néixer, ni les habilitats ni els coneixements bàsics per prosperar en l'actual societat digital.

També sembla evident que els menors utilitzen la tecnologia de manera autònoma, però sense ser conscients dels riscos als quals s'enfronten, com l'ús abusiu, l'accés a continguts il·lícits o nocius, les amenaces a la seva intimitat i l'assetjament entre iguals (assetjament escolar i ciberassetjament), entre altres exemples.

Segurament, un dels factors que ho explica és un error comú en el qual hem caigut la majoria d'adults, com és creure que tots els menors són hàbils digitalment pel simple fet d'haver nascut en plena efervescència de l'entorn digital.

Aquesta apreciació errònia es deu, entre altres motius, a una classificació que va fer fortuna en el seu moment a causa d'un conegut article escrit per Mark Prensky, en què l'autor ens diu el següent: «Els nadius digitals estan acostumats a rebre informació molt ràpidament. Els agrada processar en paral·lel i la multitasca. Prefereixen els gràfics abans que el text, i no el contrari. Prefereixen l'accés aleatori (com

l'hipertext). Funcionen més bé connectats. Creixen amb la gratificació instantània i les recompenses freqüents. Prefereixen els jocs al treball seriós.»

Per tant, els adults clarament hem sobreestimat la capacitat dels menors de protegir-se per si mateixos i bona prova d'això són les notícies cada vegada més habituals en què els menors són víctimes de frauds o d'atacs a la seva indemnitat sexual, ja que són uns dels segments de població més vulnerables i que requereixen, per tant, una atenció especial, sense oblidar que els més petits de 18 anys representen aproximadament un de cada tres usuaris a l'entorn digital.

Els progenitors

Els progenitors som els primers proveïdors de tecnologia dels nostres fills i, a més, legítimament ells esperen que els ajudem, que els protegim, ja que tenim l'obligació legal de salvaguardar-ne els drets com a menors en la vida real i també en l'entorn digital.

Les mares i els pares aportem als nostres fills experiència i coneixement, i també som la seva primera i més sòlida línia de protecció, tasca que cal portar a terme en exercici de les funcions que es deriven de la figura de la potestat. Aquesta institució ens obliga a educar i vetllar per l'interès superior dels nostres fills menors fins que adquireixen la majoria d'edat o s'emancipen.

Això vol dir que els progenitors tenim ara una tasca addicional vinculada a la potestat parental, que consisteix a assegurar-nos que preparem els menors d'edat no tan sols per al món físic, sinó també per al món digital (el conegut com a entorn digital) i per tant hem d'assumir, ens agradi o no, que com a progenitors compromesos en l'educació dels nostres fills ens hem de formar en competències digitals per a la ciutadania (conegudes com a digcomp 2.2).

En conseqüència, ha arribat el moment de passar de les simples mesures passives de protecció a les actives, que els empoderin, un enfocament nou que comporta proporcionar als menors les competències que necessiten per convertir-los en ciutadans sans i responsables en l'entorn digital, és a dir, en ciutadans digitals empoderats, segurs i responsables, saludables i crítics, i això no és poca cosa.

A més, les mares i els pares no podem delegar totes les nostres responsabilitats exclusivament en la tecnologia (control parental, antivirus, etc.), de la mateixa manera que si fem un símil ciclista, quan els menors aprenen a anar en bicicleta tampoc confiem tota la seva seguretat cegament en la tecnologia (frens, casc), sinó que els eduquem a circular, els empoderem perquè puguin reaccionar de manera autònoma davant de situacions de risc, ja que com

passa en l'entorn digital, les mares i els pares no sempre estarem al seu costat per ajudar-los.

Per tant, la responsabilitat dels adults s'ha de traduir en acció, i això significa prendre mesures específiques, promoure el desenvolupament d'habilitats en nosaltres mateixos, per tal de transmetre'ls als menors i entrenar-los perquè siguin ciutadans digitals, perquè coneguin els seus drets i deures, tot promovent comportaments positius i segurs en ells mateixos i creant una cultura de respecte.

I és aquí on apareix el concepte de corresponsabilitat social, terme que identifica un moviment consistent a implicar tota la societat en una espècie de nou pacte social que faci que la seguretat i la salut dels menors en l'entorn digital siguin una prioritat i una realitat, sense oblidar el Pla d'acció de la Cimera Mundial a favor de la Infància, del 30 de setembre de 1990, que assenyala: «No hi ha causa que mereixi més alta prioritat que la protecció i el desenvolupament de l'infant, de qui depenen la supervivència, l'estabilitat i el progrés de totes les nacions i, de fet, de la civilització humana».

Qui té la responsabilitat d'ensenyar als nostres fills a ser digitalment competents per a l'entorn digital és qui està en la millor posició de decidir què és millor per a ells i, per tant, som nosaltres, els progenitors.

La potestat parental

La potestat parental, coneguda antigament com a pàtria potestat, és una institució del dret de família que podem definir com el conjunt de deures i obligacions que corresponen als progenitors sobre els fills menors no emancipats.

És, per tant, una funció al servei dels fills menors que comporta fonamentalment deures a càrrec de les mares i els pares, encaminats a prestar-los assistència de tot ordre, una institució que com a tal està reconeguda en diverses lleis.

La potestat parental no constitueix un dret, sinó un veritable deure que es caracteritza per la intransmissibilitat, la irrenunciabilitat i la imprescriptibilitat, i que correspon a tots dos progenitors conjuntament respecte dels fills no emancipats, llevat que per circumstàncies especials hagi d'actuar un de sol.

La potestat parental significa que els progenitors han de vetllar pels fills, acompanyar-los, alimentar-los, educar-los, procurar-los una formació integral, així com representar-los i administrar els seus béns, tot això escoltant-los, si tenen la suficient maduresa.

Per la seva banda, els fills menors han d'obeir els progenitors mentre estiguin sota la seva potestat, respectant-los sempre, i han de contribuir equitativament i segons les possibilitats, a l'aixecament de les càrregues familiars, mentre convisqui amb ells.

A més, la llei imposa també deures legals als fills menors d'acord amb la seva edat i maduresa, com ara assumir i complir els deures, les obligacions i les responsabilitats inherents o conseqüents a la titularitat i a l'exercici dels drets que tenen reconeguts en tots els àmbits de la vida, tant familiar, escolar i social, tal com assenyala la Llei 1/1996 de 15 de gener, de protecció jurídica del menor.

Des del 2015, els menors tenen un conjunt de deures segons estableix la Llei 1/1996, als articles 9 bis, ter, quater i quinquies, deures dels menors en general i també relatius a l'àmbit familiar, escolar i social.

Els pares som, a més, els representants legals dels fills, una representació que s'estén a tots els àmbits, excepte respecte als actes relatius als drets de la personalitat del fill i altres que ell pugui fer per les seves condicions de maduresa o quan hi hagi conflicte d'interessos entre pares i fill.

La potestat parental no és perpètua, sinó que aquesta institució protectora s'extingeix per la mort o la declaració de defunció dels progenitors o dels fills o per la seva emancipació.

És un deure que, a més, es pot restringir o suspendre, i fins i tot privar-se si els seus titulars per unes o altres raons no assumeixen les funcions que els són inherents o les exerceixen amb desercert i perjudici per als fills.

La privació, més que una sanció al progenitor incomplidor, implica una mesura de protecció del menor que ha de ser adoptada, per tant, en benefici del mateix en tant que la conducta s'ha de qualificar com a greument lesiva dels interessos prioritaris del menor.

Per tant, aquesta institució més que un poder, actualment es configura com una funció en benefici dels menors, que es reconeix als progenitors i que suposa la protecció, educació i formació integral dels fills menors dins i fora de la xarxa.

L'interès superior del menor

Com estem veient, la protecció de les persones menors d'edat és una obligació prioritària dels poders públics, reconeguda a l'article 39 de la Constitució espanyola i en diversos tractats internacionals, entre els quals destaca la Convenció sobre els Drets de l'Infant, adoptada per l'Assemblea General de les

Nacions Unides el 20 de novembre de 1989 i ratificada per Espanya el 1990.

La Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de l'Infant és actualment l'instrument internacional de drets humans més ratificat al món –amb 196 estats participants– i ens recorda contínuament que la protecció a la infància és una obligació de tothom.

La Convenció estableix a l'article 19 que és obligatori adoptar totes les mesures legislatives, administratives, socials i educatives per protegir els infants i els adolescents de qualsevol forma de maltractament perpetrada per pares, mares, representants legals o qualssevol altres persones responsables de tenir-ne cura, i la clau d'aquest sistema tuitiu és l'interès superior del menor.

L'article 3 de la Convenció diu que: «En totes les mesures concernents als infants que prenguin les institucions públiques o privades de benestar social, els tribunals, les autoritats administratives o els òrgans legislatius, una consideració primordial que s'atendrà serà l'interès superior de l'infant».

De fet, l'interès superior forma part dels quatre principis bàsics de la Convenció, que són els següents:

- totes les accions i decisions s'han de basar en el millor interès del menor,
- han de tenir en compte l'evolució de les capacitats dels menors,
- han de garantir que no hi hagi discriminació,
- han d'escoltar les opinions dels nens.

Conclusions

La normativa vigent és una bona eina que atorga un marc legal molt protector per als menors quan aquests circulen per l'entorn digital, una legislació que com hem vist centra els esforços a posar en relleu que l'exercici de la potestat parental per part dels progenitors és la institució idònia per donar als menors les eines necessàries per identificar, avaluar i gestionar els riscos, i així donar la resposta adequada davant perills en l'ús de l'entorn digital. Aquest fet qüestionaria que la protecció sigui innata en els menors pel simple fet d'haver nascut en l'entorn digital i, per tant, posa en relleu la necessària implicació dels progenitors en el marc de la potestat parental.